

УДК 327.5

Н. В. Матвійчук

ДЕСТРУКТИВНІ ТРЕНДИ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

У статті розглядаються деструктивні тренди глобального розвитку та їх вплив на міжнародні відносини. Серед ключових проблем проаналізовано: збройні конфлікти, гібридне протистояння, геополітичне протиборство, виклики, що несуть технологічні зміни. Окреслені в дослідженні чинники суттєво загострюють відносини між країнами, провокуючи посилення напруженості, що несе загрозу міжнародній безпеці та співробітництву.

Ключові слова: глобальний розвиток, деструктивний тренд, міжнародні відносини

DOI 10.34079/2518-1521-2025-15-41-106-112

Сучасна система міжнародних відносин зазнає постійних трансформацій, які різні за характером, силою, інтенсивністю, масштабами тощо. Поряд із постійним впливом позитивних факторів глобального розвитку, дедалі частіше спостерігається й дія деструктивних тенденцій, які змінюють міжнародні відносини в цілому. Студіювання деструктивних тенденцій дозволить мінімізувати їх негативний вплив на систему міжнародних відносин.

Метою дослідження є аналіз деструктивних трендів глобального розвитку, вивчення їх впливу на сучасні міжнародні відносини.

Проблему впливу трендів глобального розвитку, їх значення у міжнародних відносинах досліджували зарубіжні науковці: Н. Генон (Genon, 2024), Р. Горнер (Horner, 2017), М. Стеянович, П. Павлічевіч, Н. Вуїнович (Stevanović, M., Pavličević, P., Vujićević, N., 2023), П. Теодосєв (Teodosiev, 2024), та українські вчені: О. Брусиловська (Брусиловська та ін., 2020), Л. Герасіна Л. та М. Требін (Герасіна та Требін, 2008), О. Довгаль, та Г. Довгаль (Довгаль та Довгаль, 2012), О. Коппель, О. Пархомчук (Коппель, 2020; Коппель та Пархомчук, 2022). Водночас майже відсутні праці, що присвячені аналізу саме деструктивних трендів та їх впливу.

У взаємопов'язаному світі відзначається взаємовплив факторів розвитку на всі сфери. Міжнародні відносини також зазнають певних трансформацій під дією цих чинників. Водночас варто зауважити, що деструктивні тренди (фактори, чинники) глобального розвитку – це певні негативні тенденції, що виникають у процесі розвитку і впливають на стабільність, безпеку, сталий розвиток тощо. Деструктивні тренди можуть мати різний характер: політичний, економічний, соціальний та ін. Відтак проявляються в різних сферах і можуть здійснювати вплив різної інтенсивності. Чинячи вплив в цілому, деструктивні тренди глобального розвитку призводять і до змін у сфері міжнародних відносин.

До вже «усталених» негативних тенденцій, наприклад, кліматичних змін та нерівномірності економічного розвитку країн, додалися, відносно “нові”: технологічні зміни, гібридні впливи, чергове поширення політичного популізму та авторитаризму тощо. Ці та інші деструктивні тенденції у комплексі трансформують міжнародні

відносини та здійснюють вагомий вплив на сучасну міжнародну політику, створюючи нові виклики та загрози.

Примітно, що деструктивні тренди глобального розвитку впливають на різних рівнях, від двостороннього (на рівні кожної держави) до глобального (чинять вплив на діяльність та функціонування міжнародних організацій, підриваючи усталені принципи співпраці, посилюючи напруженість в міжнародних відносинах). Відтак ці явища змушують міжнародне співтовариство до пошуку шляхів та механізмів подолання деструктивних впливів та забезпечення сталого розвитку, на важливості якого наголошують в ООН.

Вивчаючи тренди глобального розвитку чи мегатенденції сучасності, одним із провідних та визначальних факторів є глобалізація. Попри безперечні позитивні впливи цієї мегатенденції на життя окремих індивідів, розвиток держав тощо, все більш очевидними стають ті прояви глобалізаційних процесів, що негативним чином впливають як на окрему країну, так і на міжнародні відносини в цілому.

Більш очевидним, на перший погляд, є негативний вплив глобалізації в економічній сфері. Спостерігаються процеси нерівномірного розвитку країн, що призводять до посилення глобальної нерівності та спричиняють надмірні концентрації капіталу в окремих державах. Відтак це може викликати напруженість або нерівноправність між акторами міжнародних відносин.

Надмірна інтеграція в світову економіку та долучення до глобальних ринків, крім економічних вигод, спричиняє й те, що окремі країни можуть бути вразливими у разі виникнення глобальних економічних криз, що призводить до втрати прибутків, зниження темпів економічного розвитку, падіння рівня ВВП і т. д.

Іншими факторами, які здійснюють позитивний вплив на розвиток світової економіки, але й, за певних умов, є загрозою її розвитку, можна виокремити: усталені ланцюги постачання товарів, користування спільними платіжними системами для здійснення міжнародних фінансових операцій, “прив'язаність” у міжнародній торгівлі до окремих національних валют, концентрація виробництва у певних країнах чи регіонах та ін. Негативний вплив цих факторів став очевидним у часи пандемії COVID-19, оскільки розриви ланцюгів постачання та значна інфляція продемонстрували вразливість світової економіки і значну взаємозалежність учасників міжнародних відносин. Аналізовані процеси можуть провокувати кризові ситуації уже на політичному рівні.

Водночас важливими є й інші сфери. Наприклад, глобалізаційні процеси можуть проявлятися в культурному середовищі, призводячи до домінування певних культур. Такі явища негативні з точки зору можливості втрати ідентичності окремими націями та етносами, що є загрозою для стабільності міжнародних відносин, адже може спровокувати початок конфліктів. Ще С. Хантінгтон писав про культурно-історичне суперництво, позначаючи цей процес “зіткненням цивілізацій”, вказуючи на вирішальне значення для світового порядку (Герасіна та Требін, 2008, с. 142).

На сьогодні в цілому спостерігаємо посилення тенденцій конфліктогенності та конфронтаційності у системі міжнародних відносин. Водночас міжнародні відносини останніх десятиліть характеризуються зростанням нестабільності та частим виникненням конфліктів різного масштабу й інтенсивності. Ця деструктивна тенденція глобального розвитку є однією із ключових проблем сучасності.

Збільшення конфліктності підсилює інші негативні тренди, які також впливають на міжнародні відносини. Водночас змінюється природа конфліктів, відбуваються їх структурні зміни, зростає кількість асиметричних конфліктів (в яких сторони мають очевидну різницю потенціалів та ресурсів), посилюється геополітична конкуренція,

відбувається провокування гонки озброєнь. Ці фактори вимагають постійної уваги акторів міжнародних відносин.

В останні роки очевидним став факт зміни (або поєднання) «традиційних» війн на гібридні протистояння (які поєднують в собі військові, економічні, технологічні, інформаційні, психологічні та інші засоби). Природа конфлікту стає дедалі складнішою. Водночас конфлікти є різними, виходячи і з певних регіональних особливостей та залученості окремих акторів міжнародних відносин до їх перебігу. Наприклад повномасштабна російсько-українська війна яскраво демонструє зміну підходів до воєнних дій, залучення новітнього технологічного озброєння, як вагомої переваги над противником.

Негативним фактором є й те, що в черговий раз міжнародне співтовариство стало свідком не дієвості окремих міжнародних організацій. В першу чергу ООН, яка не здатна ефективно попереджати появу конфліктів.

Водночас, характерним трендом глобального розвитку є надважливий вплив сучасних технологій. Поряд із очевидними чисельними позитивними впливами технологічного розвитку, ці процеси несуть і загрози: кібератаки, неконтрольований розвиток можливостей штучного інтелекту, залежність від цифрових технологій тощо. Потенціал сучасних технологій може бути використаний і для ескалації конфліктів, організації протестних акцій, поширення пропаганди.

Очевидно й те, що змінюється баланс сил в глобальному контексті, посилюються геополітичні протистояння, провідні учасники системи міжнародних відносин намагаються зберегти та збільшити свій вплив, здобути контроль над важливими ресурсами й отримати (різним способом) нові території. Поряд із «традиційними» методами геополітичного протистояння, на перший план сьогодні виходять застосування кібератак, продукування дезінформації, маніпуляція громадською думкою (особливо до таких методів вдаються росія, Північна Корея, Іран та ін.).

Поряд із геополітичним протистоянням, відбувається й конфронтація в гео економічній сфері. На сьогодні трендом є гео економічна конфронтація між країнами, поширеними стали торговельні війни; актори міжнародних відносин вдаються й до протекціоністських заходів, водночас спостерігається широке застосування різноманітних санкцій та обмежень. Відтак ці аспекти посилюють напруженість у відносинах між країнами та провокують виклики для глобальної економіки в цілому.

Загальний тренд глобального розвитку – посилення конфліктогенності, провокує й виникнення іншого – певне поновлення темпів нарощування озброєнь. Сучасні міжнародні відносини знову мілітаризуються. Посилення геополітичного протистояння, про яке йшлося вище, між ключовими гравцями системи міжнародних відносин, розпад/вихід із ключових угод з контролю над озброєнням, нарощування військових бюджетів та інші фактори є свідченням можливого початку глобального протистояння. Наслідки цих процесів є дуже загрозливими: ризики глобального конфлікту, дестабілізація безпекової ситуації на регіональному рівні, нарощування озброєння, переорієнтація економіки.

Водночас до вище аналізованих трендів додається питання ядерної безпеки, яке з новою силою постало після повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Загрозливими для міжнародних відносин є маніпулювання росією питаннями ядерної безпеки, використання цієї сфери для шантажу, захоплення російськими військовими діючих атомних електростанцій, співпраця з іншими країнами, які володіють чи працюють над отриманням/удосконаленням власної зброї, що має ядерну складову, обмін ядерними технологіями тощо. Всі ці аспекти призводять до того, що країни намагаються розвивати ядерне озброєння: будівництво нових атомних човнів та

стратегічних бомбардувальників Сполученими Штатами Америки, нарощування ядерного арсеналу Китаєм, випробування міжконтинентальних гіперзвукових ракет Росією та ін. Питання контролю над ядерним озброєнням і ядерне стримування є важливим не лише для сфери міжнародних відносин, а й для всього людства в цілому, адже, гіпотетичне застосування таких видів озброєнь несе загрозу фізичного зникнення. Вище проаналізовані тренди ставлять перед міжнародним співтовариством питання збереження безпекового середовища.

Поряд із військовими конфліктами, потрібно відповідати на виклики іншого характеру: гібридні війни, кібератаки, міжнародний тероризм тощо. На рівні з цими викликами загрозливою залишається тенденція до зміни клімату. Зміни клімату варто розглядати у контексті і національної, і міжнародної безпеки (Тихомирова, 2018, с. 22). Негативні прояви в екологічній сфері можуть спровокувати соціальне напруження в певних регіонах, викликати численні потоки мігрантів, що може загрожувати стабільності в певних країнах. Кліматичні зміни вимагають узгоджених дій міжнародної спільноти для подолання згубних наслідків. Для досягнення сталого результату потрібно докладати значних зусиль усіх акторів міжнародних відносин. Однак в питаннях кліматичних змін на сьогодні не існує консенсусу. Попри розуміння важливості міжнародного регулювання цієї сфери, окремі країни не дотримуються раніше встановлених норм щодо викидів в атмосферу та ін. або ж виходять із раніше ратифікованих міжнародних кліматичних угод. Ці чинники сприяють посиленню напруженості в екологічній, економічній, геополітичній сферах.

Дуже важливими для будь якого актора міжнародних відносин продовжують залишатися доступні ресурси. Сьогодні спостерігаємо те, що питання доступу до них (продовольчих, сировинних, енергетичних та ін.) продовжує все більше політизуватися, і, часто, використовується учасниками міжнародних відносин як засіб тиску (подекуди й шантажу) один на одного.

Деструктивним трендом, який впливає і на міжнародні відносини є ускладнення та видозміна суспільних відносин. Суспільства окремих країн є дуже поляризованими та розділеними, що може спровокувати внутрішні протистояння, які, безумовно, можуть загрожувати дестабілізації ситуації із країнами-сусідами чи регіону в цілому. Водночас на сьогодні в багатьох країнах спостерігаються тенденції впровадження зі сторони влади цензури, утиски свободи слова, застосування дискримінаційних заходів за різними ознаками. Відтак загально можна говорити про загрозу для панування демократії, прав та свобод людини. Ці аспекти впливають на відносини між країнами, ускладнюючи та змінюючи їх.

В цілому провідним трендом сучасності є наростання дисбалансу в системі міжнародних відносин, продовження системного протистояння між провідними акторами міжнародних відносин, перебудова існуючих зв'язків в середині підсистем, намагання окремих учасників системи змінити конфігурацію сил і перелаштувати світовий порядок, суперництво між державами на всіх рівнях системи, намагання окремими акторами використати кризові ситуації як «вікно можливостей».

На сьогодні спостерігаємо існування цілого ряду деструктивних тенденцій глобального розвитку, що здійснюють суттєвий вплив на сучасні міжнародні відносини. Значущими серед них є: збройні конфлікти, гібридні протистояння, геополітичне та гео економічне протистояння, зміна парадигми безпеки, технологічні виклики, зміни клімату тощо. Ці та інші чинники провокують напруженість між учасниками міжнародних відносин і створюють виклики для міжнародної безпеки та подальшого співробітництва.

Подолання негативних впливів деструктивних тенденцій глобального розвитку вимагає співпраці усіх учасників міжнародних відносин на глобальному рівні. Лідери країн змушені реагувати на ці виклики, враховуючи триваючі процеси зміни світового порядку. Розв'язання аналізованих трендів вимагає політичної волі, дотримання норм міжнародного права й глибокого розуміння взаємозв'язку та взаємовпливів усіх сфер глобального розвитку.

Бібліографічний список

- Брусиловська, О. І. та ін., 2020. *Глобальні тренди міжнародних відносин: монографія*. Київ: Вадекс.
- Герасіна, Л. М. та Требін, М. П., 2008. Деструктивні мегатенденції сучасності: глобальний конфлікт, глобалізація злочинності, міжнародний тероризм. *Український соціум*. [онлайн] 4(27), сс. 140-148. Доступно: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/10/140-148_no-4_vol-27_2008_UKR.pdf [Дата звернення 27 лютого 2025].
- Довгаль, О. та Довгаль, Г., 2012. Тенденції розвитку глобального економічного простору: Альтернатива вибору. *Вісник Міжнародного слов'янського університету, Серія «Економічні науки»*. [онлайн], 1. Доступно: https://www.researchgate.net/publication/337562342_Tendencii_rozvitku_globalnogo_ekonomichnogo_prostoru_alternativa_viboru [Дата звернення 20 лютого 2025].
- Коппель, О. А., 2020. Глобальні тренди світової політики. *Регіональні студії*. [онлайн], 20, сс. 109-114. Доступно: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/20.pdf> [Дата звернення 24 лютого 2025].
- Коппель, О. А. та Пархомчук, О. С., 2022. Мегатренди глобального розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 56(2), сс. 10-15.
- Тихомирова, Є., 2018. Зміна клімату як складова міжнародних програм безпеки. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*, 44, сс. 22-31.
- Horner, R., 2017. What is global development? *Global Development Institute Working Paper 2017-20*. [online]. Available at: https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/gdi/publications/workingpapers/GDI/GDI_WP2017020_Horner.pdf [Accessed 11 February 2025].
- Genov, N., 2024. Conceptualizing Global Trends. *World Futures*. [online], 80(8), pp. 615-641. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/figure/10.1080/02604027.2024.2402040?scroll=top&needAccess=true> [Accessed 16 February 2025].
- Stevanović, M., Pavličević, P., Vujinović, N. et al., 2023. International relations challenges and sustainable development in developing countries after 2022: conceptualization of the risk assessment model. *Energy, Sustainability and Society*, 13. doi.org/10.1186/s13705-023-00430-3.
- Teodosiev, P., 2024. Trends In The Development Of Modern International Relations. The New Challenges For Diplomacy. *Diplomacy. Environment. Technologies. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. DOI:10.17770/etr2024vol4.8207.

References

- Brusylovska O. I. ta in., 2020. Hlobalni trendy mizhnarodnykh vidnosyn: monohrafiia. Kyiv: Vadeks. (in Ukrainian).
- Genov, N., 2024. Conceptualizing Global Trends. *World Futures*. [online], 80(8), pp. 615-641. Available at:

- <https://www.tandfonline.com/doi/figure/10.1080/02604027.2024.2402040?scroll=top&needAccess=true> [Accessed 16 February 2025].
- Herasina, L. M. ta Trebin, M. P., 2008. Destruktyvni mehatendentsii suchasnosti: hlobalnyi konflikt, hlobalizatsiia zlochynnosti, mizhnarodnyi teroryzm. *Ukrainskyi sotsium*. [onlain] 4(27), ss. 140-148. Dostupno: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/10/140-148__no-4__vol-27__2008__UKR.pdf (in Ukrainian).
- Horner, R., 2017. What is global development? *Global Development Institute Working Paper 2017-20*. [online]. Available at: https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/gdi/publications/workingpapers/GDI/GDI_WP2017020_Horner.pdf [Accessed 11 February 2025].
- Dovhal, O., Dovhal, H., 2012. Tendentsii rozvytku hlobalnoho ekonomichnoho prostoru: Alternatyva vyboru. *Visnyk Mizhnarodnoho slovianskoho universytetu, Seriia «Ekonomichni nauky»*. [onlain], 1. Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/337562342_Tendencii_rozvitku_globalnogo_ekonomichnoho_prostoru_alternativa_viboru (in Ukrainian).
- Koppel, O. A., 2020. Hlobalni trendy svitovoi polityky. *Rehionalni studii*. [onlain], 20, ss. 109-114. Dostupno: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/20.pdf> (in Ukrainian).
- Koppel, O. A., 2020. Hlobalni trendy svitovoi polityky. *Rehionalni studii*. [onlain], 20, ss. 109-114. Dostupno: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/20.pdf> (in Ukrainian).
- Stevanović, M., Pavličević, P., Vujinović, N. *et al.*, 2023. International relations challenges and sustainable development in developing countries after 2022: conceptualization of the risk assessment model. *Energy, Sustainability and Society*, 13. doi.org/10.1186/s13705-023-00430-3.
- Teodosiev, P., 2024. Trends In The Development Of Modern International Relations. The New Challenges For Diplomacy. *Diplomacy. Environment. Technologies. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. DOI:10.17770/etr2024vol4.8207.
- Tykhomyrova, Ye., 2018. Zmina klimatu yak skladova mizhnarodnykh proham bezpeky. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia «Mizhnarodni vidnosyny»*, 44, ss. 22-31.(in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 06.03.2025р.

N. Matviichuk

DESTRUCTIVE TRENDS OF GLOBAL DEVELOPMENT AND THEIR IMPACT ON INTERNATIONAL RELATIONS

International relations, like other areas, are undergoing constant change. The dynamics, scale, and course of transformational processes occurring in the system of international relations necessitate an understanding of the trends of global development that influence it.

Along with the constant influence of positive factors of global growth, the effect of destructive trends that are changing international relations is increasingly observed. Studying destructive trends will minimize their negative impact on international relations. Destructive trends in global development are certain negative trends that arise in the development process and affect stability, security, sustainable development, etc.

Among the key trends, it is worth highlighting the negative impacts of globalization (increasing global inequality, dependence on certain currencies, excessive concentration of

production in certain regions, etc.). Globalization processes can also manifest themselves in the cultural environment, leading to the dominance of certain cultures. Such phenomena are negative in terms of the possibility of loss of identity by individual nations and ethnic groups, which threatens the stability of international relations.

Today, we are generally observing an increase in conflict-prone and confrontational tendencies in the system of international relations. This destructive trend in global development is one of the key problems of our time. At the same time, the increase in conflict reinforces other negative trends that also impact international relations: changing the nature of conflicts, increasing the number of asymmetric conflicts, intensifying geopolitical and geoeconomic competition, provoking an arms race, and the significant influence of modern technologies.

The balance of power in the global context is changing, geopolitical confrontations are intensifying, and leading participants in the system of international relations are trying to maintain and increase their influence, gain control over important resources, and obtain (in various ways) new territories.

In general, the leading trend of modernity is the growth of imbalance in the system of international relations. The continuation of systemic confrontation between the leading actors of international relations, the restructuring of existing ties within subsystems, and the efforts of individual participants in the system to change the configuration of forces. It also rearranges the world order.

Keywords: *global development, destructive trend, international relations*